

Ivana Čičak
Centar za socijalnu skrb Dugo Selo, Hrvatska
cicak.ivana@live.com

Maja Laklija
Studijski centar socijalno rada, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska
maja.laklija@pravo.hr

Izvorni znanstveni rad

Udomiteljstvo djece s problemima u ponašanju iz perspektive stručnjaka

Sažetak

Cilj istraživanja je dobivanje uvida u izazove udomiteljstva djece s problemima u ponašanju iz perspektive stručnjaka, kao i prikazivanje njihovih prijedloga za unapređenje udomiteljstva, a sve u svrhu identificiranja smjernica za razvoj specijaliziranog udomiteljstva i zaštite dobrobiti djece s problemima u ponašanju. Podaci su prikupljeni putem polustrukturiranih intervjuva (N=7), a kao metoda obrade prikupljenih podataka korištena je analiza tematskog okvira. Rezultati pokazuju da su iz perspektive stručnjaka glavni problemi prakse sustava udomiteljstva u RH prije svega u tome što specijalizirano udomiteljstvo nije zaživjelo, iako postoje zakonske osnove za taj oblik udomiteljstva. Stručnjaci svoja iskustva u području udomiteljstva djece s PUP-om opisuju kroz teme: ograničenja sustava, nestabilnost i negativno iskustvo smještavanja djeteta s PUP-om u udomiteljstvo te čimbenike koji pridonose pozitivnom iskustvu udomiteljstva djeteta s PUP-om. Kao izazove udomiteljstva djece s PUP-om stručnjaci navode nepripremljenost udomitelja na skrb za dijete s PUP-om, poteškoće vezane uz manifestirana ponašanja djeteta, nedovoljnu podršku udomiteljima te okolinske čimbenike rizika za dijete. Prijedlozi stručnjaka za unapređenje udomiteljske skrbi za djecu s PUP-om su pokretanje specijaliziranog udomiteljstva u praksi što podrazumijeva prije svega postavljanje jasnih kriterija za bavljenje specijaliziranim udomiteljstvom, organizaciju sustavne pomoći i podrške za udomitelje, potrebu regrutiranje novih udomitelja i profesionalizaciju udomiteljstva.

Ključne riječi: udomiteljstvo, specijalizirano udomiteljstvo, poremećaji u ponašanju

Foster Care for Children with Behavior Problems from the Perspective of Experts

Summary

Abstract: The goal of the research is to gain insight into the challenges of foster care for children with behavioral problems from the perspective of experts and their suggestions for improving foster care, with the purpose of identifying guidelines for the development of specialized foster care and protect the welfare of children with behavioral problems. Data were collected through semi-structured interviews (N = 7), and as a method of processing the data collected an analysis of the thematic framework was used. Results show that from the perspective of experts the main problems of practice in a system of foster care in Croatia, are that primarily the specialized foster care as such has not happened, although there is a legal basis for this form of foster care to be full in form. Experts their experiences in the field of foster care for children with behavioral disorders describe in the following topics: system limitations, instability and negative experience of placing a child with behavioral disorders in foster care and factors that contribute to the positive experience of foster care of children with behavioral disorders. For the challenges of foster care for children with behavioral disorders experts were pointing lack of preparation of foster parents to care for children with behavioral disorders, difficulties related to the manifest behavior of the child, lack of support for foster parents, and environmental risk factors for children. Suggestions of experts for the improvement of foster care for children with behavioral disorders are launching specialized foster care in practice, which reflects the setting of clear criteria for engaging in specialized foster care, the organization of systematic assistance and support for foster parents, the need to recruit more foster parents and the professionalisation of foster care.

Key words: foster care, specialized foster care, behavior disorders

Uvod

Iako se specijalizirano udomiteljstvo počelo razvijati 1970-ih godina u Kanadi, Velikoj Britaniji i SAD-u kao alternativa institucionalnom smještaju za mlade u sukobu sa zakonom, ono se danas odnosi na udomiteljstvo djece s ozbiljnijim emocionalnim, psihičkim i fizičkim poteškoćama te problemima u ponašanju (Laklija, 2009). Prije pedesetak godina djeca su u udomiteljsku skrb ulazila uglavnom zbog siromaštva ili sukoba sa zakonom, dok je danas povećan broj djece koja ulaze u udomiteljsku skrb zbog iskustva zlostavljanja i zanemarivanja, promjena u politici skrbi o djeci (npr. proces deinstitutionalizacije) i/ili specifičnih razvojnih poteškoća djece (Sinclair, 2005). Mijenja se ulogu udomitelja, koji postaju partneri stručnjacima u radu s djetetom i s njegovom obitelji, što od njih zahtijeva sve stručniju ulogu, status, ali i odgovornost (Sinclair, 2005), što često nije popraćeno odgovarajućom edukacijom, pripremom, financijskom i drugom podrškom niti profesionalizacijom njihove uloge (Laklija, 2011).

U Hrvatskoj ne postoji razvijen oblik specijaliziranog udomiteljstva za djecu i mlade s problemima u ponašanju (u daljnjem tekstu PUP). Tako se, naprimjer, djeca s PUP-om smještaju uglavnom u udomiteljske obitelji koje nisu specijalizirane, što dovodi do nesnalaženja udomitelja u situacijama skrbi za tu djecu te njihova odustajanja i prekidanja udomiteljstva, a djeca se vraćaju u domove. Prema godišnjem izvješću MDOMSP-a za 2016. godinu (MDOMSP, 2016) socijalne usluge koristilo je ukupno 671 dijete i mlađa punoljetna osoba s PUP-om, od toga 562 u državnim, a 1 u nedržavnim domovima, 102 u centrima za pružanje usluga u zajednici i 6 kod drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi. Ukupan broj djece i mlađih punoljetnih osoba s PUP-om koje koriste privremeni smještaj radi provođenja kraćih rehabilitacijskih programa je 292 (177 u državnim i 8 u nedržavnim domovima, 2 kod druge pravne osobe koja obavlja djelatnost socijalne skrbi, 1 u centru za pružanje usluga u zajednici te 104 u udomiteljskim obiteljima). Također, njih 43 nalazi se u organiziranom stanovanju. Zamjetno je da se manji broj djece s PUP-om nalazi u udomiteljskim obiteljima. Iako je poznato da u Hrvatskoj specijalizirano udomiteljstvo nije razvijeno, postoji praksa smještanja djece s PUP-om u udomiteljske obitelji. Specijalizirano udomiteljstvo prema Zakonu o udomiteljstvu (NN br. 78/2012., čl. 10) korisniku pruža specijalizirane usluge skrbi, zadovoljavanjem njegovih potreba, povezanih uz njegov psihofizički razvoj i razinu funkcioniranja koji značajnije odstupaju od razvoja i odrastanja djeteta iste životne dobi, ili uz veće probleme u ponašanju, teže zdravstveno stanje ili invaliditet, a korisniku potrebnu skrb pruža specijalizirani udomitelj koji ima posebna znanja i vještine te članovi njegove obitelji. Uloga udomitelja djece s PUP-om je iznimno zahtjevna i kompleksna iz razloga što su ta djeca često suočena s brojnim čimbenicima rizika koji mogu pridonijeti PUP-u (npr. iskustvo izloženosti zlostavljanju i zanemarivanju, socioekonomska deprivacija, nestabilnost okoline, separacija od figure privrženosti, izostanak pozitivnog modela i drugih).

Važnost specijaliziranog udomiteljstva

Najčešća podjela problema u ponašanju je podjela na eksternalizirane (tzv. aktivne probleme u ponašanju koji se odnose na nedovoljno kontrolirana ponašanja usmjerena na druge, npr. problemi s pažnjom, samokontrolom, nesuradljivost, antisocijalna, agresivna ponašanja) i internalizirane (tzv. pretežito pasivni problemi u ponašanju koji se odnose na pretjerano kontrolirana ponašanja usmjerena prema sebi, npr. depresivna raspoloženja, anksioznost, osjećaj inferiornosti, preosjetljivost i osjećaj somatskih poteškoća) (Maglica i Jerković, 2014). Pejović Milovančević i sur. (2002) navode da se PUP odnosi na pojave u ponašanju koje izlaze iz okvira općeprihvaćenih normi ponašanja određene sredine (npr. obezvređuju ih i ne prihvaćaju) i/ili ugrožavaju prava drugih. Danas se PUP promatra i kao posljedica uvjeta u kojima djeca i mladi žive, rastu, razvijaju se i sazrijevaju (Laklija, 2009). Unatoč neslaganjima i nedorečenostima u definiranju PUP-a uslijed složene pojavnosti oblika ponašanja (Koller-Trbović, 2004), nedvojbeno je da je riječ o djeci i mladima čija psihosocijalna obilježja, bez odgovarajućih stručnih intervencija, povećavaju njihovu ranjivost te iziskuju posebnu društvenu skrb i zaštitu. Prema Mayers Pasztor i sur. (2006) aktivno promicanje dobrobiti djeteta je izazov za mnoge sustave socijalne skrbi o djeci. Navedeno se odražava i na ostvarivanje prava djece i mladih s PUP-om, ponajprije zbog česte nespremnosti stručnjaka na poduzimanje određenih intervencija te izostanka jasnog instrumentarija i definicija o tome koja ponašanja jesu, a koja nisu poremećaj (Koller-Trbović, 2004) te sukladno tome koje će intervencije i po kojoj pravnoj osnovi stručnjacima biti na raspolaganju, kao i na to kako će se pojedino dijete voditi u statistikama sustava socijalne skrbi (Laklija, 2009).

Poznato je da okruženje sukoba, neadekvatnog roditeljskog nadzora i nedostatka emocionalne pažnje predstavljaju opasnost za razvojne ishode djece (Rivera i Sullivan, 2015). Održavanje stroge i nedosljedne discipline, nedostatak pozitivne reakcije na prosocijalno ponašanje, neuspjeh da se adekvatno prati i nadzire dijete ključna su područja na kojima treba intervenirati u radu s djecom s PUP-om i njihovim obiteljima (Fisher i Gilliam, 2012). Djeca u udomiteljstvu mogu patiti od nekog oblika posttraumatskog stresnog poremećaja (vezanog uz izloženost štetnim iskustvima u ranoj dobi) te biti u riziku za manifestaciju zdravstvenih, razvojnih, obrazovnih, ponašajnih i psihičkih problema u kasnijem djetinjstvu i odrasloj dobi (Raman i Sahu, 2014; Rivera i Sullivan, 2015). Nadalje, većina djece u udomiteljstvu doživjela je značajnu traumu, koja je povezana s višim stopama razvoja problema mentalnog zdravlja i mogu imati probleme s privrženosti, samoregulacijom i prosocijalnim ponašanjem (Teska, 2015). Brojni autori (npr. Murray i sur., 2009; Teska, 2015). ističu da su najviše nedaća djeca doživjela prije izdvajanja, a da one mogu uključivati zlostavljanje, zanemarivanje, probleme mentalnog zdravlja roditelja, njihovo pritvaranje, izloženost nasilju, siromaštvo, nestabilne životne okolnosti, prenatalnu izloženost drogama i alkoholu,

izostanak razvoja sigurne privrženosti, nedostatak poticaja, adekvatne skrbi, itd. Nadalje, djeca s težim emocionalnim i bihevioralnim problemima imaju iskustvo odrastanja u obiteljima suočenima s više rizika, iskustvo promjena smještaja i dužeg ostajanja u skrbi (Murray i sur., 2009).

Život djece u nepredvidljivim okolnostima ili rizičnom okruženju može snažno utjecati na djetetov društveno-emocionalni i fiziološki razvoj, dovesti do problema u učenju te doprinijeti razvoju problema mentalnog i fizičkog zdravlja (Jee i sur. 2014; Conn i sur., 2016). S vremenom raste rizik od lošijeg akademskog postignuća, neprilagođenog ponašanja, loših odnosa s vršnjacima i drugih socijalnih poteškoća. Istraživanja pokazuju da je iskustvo zlostavljanja povezano i sa značajnim otklonima u tipičnom razvoju i psihičkom zdravlju djeteta te da zlostavljana djeca imaju veći rizik za razvoj tjeskobe, anksioznosti i depresije (Gabrielli, Jackson i Brown, 2015). Osim traume zlostavljanja, djeca doživljavaju traume i kada su premještena iz poznatog okruženja u neki drugi oblik skrbi (Rivera i Sullivan, 2015; Teska, 2015) te često imaju poteškoće prilikom stvaranja povjerenja u odrasle, uključujući i stručnjake, što otežava domet inputa i ishode intervencija (Jee i sur., 2014). Od razvojnih poteškoća najizraženije su: kognitivni deficit, teškoće u učenju i poteškoće u prilagodbi. Nadalje, bihevioralni problemi i emocionalne poteškoće udomljene djece mogu se manifestirati kroz pojavu somatskih problema, povučenosti, anksioznosti, depresivnosti, fobije te agresivnog i antisocijalnog ponašanja (Heller, Smyke i Boris, 2002). Kod djece s PUP-om u udomiteljskoj skrbi mogući su problemi s hranjenjem, spavanjem, održavanjem higijene, ali i izljevi bijesa, hiperaktivnost i sl. Razlog tome su i brojna seljenja od jednog udomitelja drugome ili pak vraćanje djeteta u dom (Murray i sur., 2009; Teska, 2015). Također, djeca u udomiteljstvu s emocionalnim poteškoćama i problemima u ponašanju (npr. agresija, inat) te poteškoćama u socijalnim odnosima vjerojatnije će biti upućena na psihijatrijsko liječenje (Fisher i Gilliam, 2012; Gabrielli, Jackson i Brown, 2015). Prema Bruskas (2008, prema Rivera i Sullivan, 2015) više od polovice djece i mladih u udomiteljskoj skrbi ima iskustvo depresije, anksioznosti, ovisnosti o lijekovima i/ili posttraumatski stresni poremećaj, a gotovo 20% djece ima višestruke probleme.

Ne samo da ta djeca imaju veće stope fizičkih i psihičkih zdravstvenih problema, slabije razvojne ishode, nego se susreću i s preprekama u pristupu obrazovanju i zdravlju (Raman i Sahu, 2014). Djeca u udomiteljskim obiteljima često imaju slabija obrazovna postignuća, povećane stope ranoga napuštanja školovanja, ovisnosti, neželjene trudnoće, nezaposlenost, oslanjanje na socijalnu skrb, beskućništvo te druga asocijalna ponašanja (Rivera i Sullivan, 2015). Nadalje, istraživanja u Europi pokazuju da su djeca koja ulaze u udomiteljski oblik skrbi najčešće starija djeca koja imaju ozbiljne bihevioralne, emocionalne i psihološke poteškoće, djeca koja pokazuju visok stupanj psihičkih simptoma, djeca s teškoćama u razvoju, odnosno da većina djece u udomiteljskoj skrbi, iskazuje psihološke poteškoće (Laklija, 2011). U uspostavi odnosa povjerenja

s pružateljem tzv. usluga mentalnog zdravlja i djeteta/mlade osobe, važna je uloga udomitelja kao i u poticanju djetetove spremnosti na uključivanje u tretman/e (Jee i sur., 2014). Stoga je važno da udomitelj ima informacije o djetetu i njegovim poteškoćama, da ima znanja za pravovremeno prepoznavanje poteškoće kod djeteta, kako bi ih se pravovremeno moglo prevenirati ili otkloniti.

Postoje neslaganja o tome koji je oblik skrbi za djecu s PUP-om bolji, institucionalni smještaj ili specijalizirano udomiteljstvo za djecu s PUP-om, koje se naziva i tretmanskim udomiteljstvom. Baker i sur. (2007) tvrde da su mladi u domovima u većem riziku od zlouporabe droga, kriminalnih aktivnosti, seksualnog zlostavljanja, suicidalnih ideja i psihijatrijskih hospitalizacija nego mladi u tretmanskom udomiteljstvu. Nadalje, navode da je za mlade u domovima vjerojatnije da će biti depresivni, manifestirati agresivno, delinkventno ponašanje i eksternalizirane probleme u odnosu na mlade u tretmanskom udomiteljstvu. Gabrielli, Jackson i Brown (2015) navode da u odnosu na mlade u obiteljima udomitelja, mladi u domovima imaju više internaliziranih i eksternaliziranih problema, višu stopu zlouporabe sredstava ovisnosti te je veća vjerojatnost da će imati probleme u ponašanju ili probleme s mentalnim zdravljem. Prema McMillen i sur. (2015) prednost smještaja mladih s problemima mentalnog zdravlja u udomiteljske obitelji, u odnosu na smještaj u domovima socijalne skrbi je ta što je teško uskladiti politiku domova s uvjetima za koje se vjeruje da promiču pozitivan razvoj te djece. Rezultati, s druge strane, pokazuju da djeca u udomiteljskim obiteljima često ne primaju prikladan tretman u skladu s njihovim potrebama (Gabrielli, Jackson i Brown, 2015). Kao razlozi tome navodi se nedostatna stručnost udomitelja da pravovremeno prepoznaju simptome, nedostatan angažman u liječenju i tretmanu te nepovjerenje djeteta, roditelja i udomitelja u sustav (Jee i sur., 2014). No ukoliko je riječ o specijaliziranom -tretmanskom udomiteljstvu, MacDonald i Turner (2007) navode da je ono primjerenija intervencija za djecu i mlade s PUP-om od smještaja u ustanove. Murray i sur. (2009) navode da tretmansko udomiteljstvo može rezultirati poboljšanjem funkcioniranja djeteta/mlade osobe te da je takav oblik skrbi znatno jeftiniji u odnosu na restriktivnije domske opcije za mlade. Prema Raman i Sahu (2014) mladi u tretmanskom udomiteljstvu imaju bolje rezultate nego mladi u skupini domske skrbi. To se može povezati s čimbenicima zaštite koje nudi tretmansko udomiteljstvo, odnosno unutarnje i vanjske snage koje pomažu djetetu da uspješnije podnosi ili ublažava rizike (npr. stabilan emocionalni odnos s barem jednom odraslom osobu, stručno usmjeravanje, tretman, dostupnost pozitivnih socijalnih modela, osjećaj strukture, itd). Kako sudionici ovih istraživanja nisu bili izjednačeni po potrebama/riziku, te uvažavajući ostale metodološke razlike i ograničenja spomenutih istraživanja, ne može se jednoznačno govoriti koji je oblik bolji. Pitanje koje treba biti u fokusu je koji oblik skrbi konkretnom djetetu/mladoj osobi nudi adekvatan tretman/odgoj, u skladu s njihovim individualiziranim potrebama.

Tretmansko udomiteljstvo u svijetu

Sve se više uz pojam specijaliziranog udomiteljstva spominje pojam tretmansko udomiteljstvo kojemu je cilj pružiti mladim osobama (i obiteljima) koje manifestiraju PUP individualno prilagođen program, osmišljen kako bi se dovelo do pozitivnih promjena u njihovom životu. Tretmansko udomiteljstvo kao psihosocijalna intervencija omogućava individualizirani tretman na temelju potreba djeteta, uz odgovarajuću edukaciju i podršku udomiteljima (Teska, 2015). Prema MacDonald i Turner (2007) tretmansko udomiteljstvo je osmišljeno kako bi se pomoglo djeci koju poteškoće ili okolnosti stavljaju u rizik od smještaja u institucije zatvorenog tipa (npr. bolnice, domovi i pravne institucije) koje ograničavaju njihovu slobodu i mogućnost socijalnog uključivanja, kako bi se osigurala skrb uz nadzor i postavljanje dosljednih granica te podržavajući odnos s najmanje jednom odraslom osobom/udomiteljem, kao i smanjenje izloženosti adolescenata delinkventnim vršnjacima.

Tretmansko udomiteljstvo je dio sustava skrbi za djecu i mlade s emocionalnim ili bihevioralnim poteškoćama u sklopu kojega educirani udomitelji rade s djecom i mladima i pružaju im strukturirano, tretmansko, terapijsko okruženje, kao i mogućnost da žive u obiteljskom okruženju (McGuinness i Dyer, 2007; Murray i sur., 2009; Teska, 2015). Prema MacDonald i Turner (2007) tretmansko udomiteljstvo je intervencija u obitelji udomitelja kojoj je cilj pružiti djeci (i njihovim obiteljima) individualiziran program podrške osmišljen radi postizanja pozitivnih promjena u njihovu ponašanju i životima. Neki autori (Murray i sur., 2009; McGuinness i Dyer, 2007) opisuju tretmansko udomiteljstvo kao tzv. stambenu tretmansku opciju u zajednici za mlade s emocionalnim i/ili problemima u ponašanju, mlade kojima je identificiran PUP te mlade otpuštene iz psihijatrijske bolnice.

Tretmansko udomiteljstvo pruža najmanje restriktivnu tretmansku opciju za mlade s PUP-om, u obiteljskom okruženju i zajednici koja im omogućava intenzivni tretman, kao i izbjegavanje negativnog utjecaja domskog smještaja (Murray i sur., 2009; Teska, 2015). Navedeno je važno, budući je poznato da mladi u tretmanskom udomiteljstvu obično imaju jednu ili više psihijatrijskih dijagnoza, u kombinaciji s brojnim psihosocijalnim rizicima, uključujući povijest zlostavljanja i trauma, prethodno izbjavanje iz obitelji, uključenost u maloljetničko pravosuđe i niz faktora obiteljskog rizika (Southerland i sur., 2014).

Unatoč raznim oblicima tretmanskog udomiteljstva u praksama različitih zemalja, ono što je svima zajedničko je (modificirano prema MacDonald i Turner, 2007; Teska, 2015):

- namijenjeno je djeci i mladima s ozbiljnim emocionalnim ili bihevioralnim problemima u riziku od uključivanja u restriktivnije oblike skrbi,
- temelji se na individualnim planovima i tretmanima djeteta/mlade osobe u zajednici,

- skrb je osigurana u obiteljskom okruženju, u domu udomitelja koji su odgovorni za provedbu plana intervencije/tretmana za mladu osobu,
- udomitelji prolaze posebnu selekciju i edukaciju za pružanje tretmanske skrbi djeci i mladima s PUP-om, onima s problemima nastalim iz emocionalnih poremećaja, poteškoća u razvoju, poremećaja u ponašanju ili posebnih medicinskih razloga,
- licencirani su da se brinu za najviše dvoje djece u isto vrijeme,
- dobivaju veću financijsku naknadu od tradicionalnih udomitelja, a mogu primiti i dodatne naknade na temelju individualnih potreba svakog djeteta,
- udomitelji se smatraju profesionalnim partnerima sustava socijalne skrbi i imaju status člana djetetovog tima za intervenciju/tretman te se od njih očekuje da provode terapijske ciljeve u skladu s djetetovim individualnim planom skrbi te osiguravaju kvalitetan nadzor djece,
- socijalni radnici su nadležni za mali broj udomiteljskih obitelji, jer se od njih očekuje da im osiguraju visoku razinu podrške (dostupne 24/7), savjetovanja, vođenja, kriznih intervencija, usluge tzv. predaha u obitelji, supervizije te usluge koordinacije članova tima, uključujući djelatnike škole, liječnika i ostalih dionika u skrbi za dijete,
- tretmansko udomiteljstvo uključuje i aktivan angažman djetetovih roditelja.

Istraživanja pokazuju da tretmansko udomiteljstvo može značajno smanjiti simptome traume kod djeteta. Istraživanje Johnson i Pryce (2013, prema Teska, 2015) je pokazalo da su mladi s PUP-om uključeni u tretmansko udomiteljstvo kroz 18 mjeseci manifestirali značajno smanjenje simptoma traume (povezene s iskustvom npr. zlostavljanja, zanemarivanja), u odnosu na one koji nisu njime bili obuhvaćeni. Istraživanje obrazovnih ishoda djece u tretmanskom udomiteljstvu pokazalo je napredak u pohađanju škole i pisanju domaćih zadaća (MacDonald i Turner, 2007). MacDonald i Turner (2007) navode da je tretmansko udomiteljstvo korisna usluga/intervencija za udomljavanje inače tzv. teško udomljive djece te da značajno smanjuje pojavnost antisocijalnog ponašanja, broja dana djece u bijegu, kaznenih djela i vremena provedenog u pravosudnim institucijama. Tretmansko udomiteljstvo potiče odgovarajuće i pozitivno ponašanje, osigurava praćenje funkcioniranja i ponašanja mladih (u školi, kući, zajednici, među vršnjacima te svodi utjecaj delinkventnih vršnjaka na minimum), osigurava jasna i dosljedna pravila i granice, potiče mlade da razviju akademske vještine i pozitivne radne navike, potiče poboljšanje komunikacijskih vještina te reduciranje sukoba u biološkoj obitelji (Chamberlain, 1998). Chamberlain (1998) ističe da su mladi s ozbiljnijim PUP-om obično otuđeni od odraslih koji bi mogli imati pozitivan utjecaj na njih, ali da je to i vrijeme kada su mladi u potrebi za nadzorom i vodstvom odraslih. Model tretmanskog udomiteljstva koristi sustav intervencija kvalificiranih odraslih osoba. Nositelji skrbi u

tretmanskog udomiteljstvu uglavnom su udomitelji pomagačkih zanimanja, koji su prošli dodatnu edukaciju i imaju osiguranu superviziju (Teska, 2015). No tretmanskim udomiteljstvom mogu se baviti i pažljivo selekcionirane i posebno educirane obitelji za pružanje smještaja, skrbi i socijalizaciju mladih s poviješću PUP-a i sukoba sa zakonom. Postoje različiti modeli tretmanskog udomiteljstva. Kyhle Westermarck, Hansson i Olsson (2011) navode program tzv. višedimenzionalnog tretmanskog udomiteljstva (u daljnjem tekstu VTU) koji je usmjeren na individualni rad s mladima, stavljajući naglasak na smanjenje internaliziranih simptoma, za razliku od klasičnog tretmanskog udomiteljstva koji je prvenstveno bio usmjeren na eksternalizirane. Prema Teska (2015) VTU pokazuje pozitivne učinke, uključujući smanjenje nasilja i delikvencije te veću osobnu otpornost djece i veću stabilnost smještaja. Većina VTU-a je namijenjena djeci u dobi između 12 i 17 godina, a postoje i programi za predškolsku djecu (3-6 godina) i mlađe osnovnoškolce (7-11 godina). U usporedbi VTU i tradicionalnog udomiteljstva, VTU se pokazalo učinkovitijim u poboljšanju prilagodbe ponašanja djece predškolske dobi, ponašanja privrženosti i stabilnosti smještaja (Fisher i Gilliam, 2012). VTU je namijenjeno djeci i obiteljima koje imaju potrebu za visokom razinom podrške bilo zbog povijesti zlostavljanja i zanemarivanja, problema mentalnog zdravlja i poremećaja ponašanja i/ili maloljetničke delinkvencije. Izvorni program je dizajniran za dječake, no danas je on prilagođen i djevojčicama te predstavlja cjelovit sustav skrbi za djecu u dobi od 3 do 18 godina (Murray i sur., 2009). VTU je vremenski ograničenog trajanja, obično je ograničen na 6 do 9 mjeseci intenzivnih intervencija i 3 mjeseca praćenja (Teska, 2015). Program polazi od premise da dugoročni ishodi mogu biti vrlo uspješni kad se tretman provodi u obitelji i zajednici te uključuje usluge za djecu, obitelj i udomitelje. Temeljni princip je da se usluge pružaju proaktivno uz timski pristup u kojem svaki stručnjak ima jasno definiranu ulogu (Murray i sur., 2009). Murray i sur. (2009) navode i program „zajedno pred izazovom” koji je izrađen i s ciljem unapređenja kompetencija udomitelja u područjima modificiranja ponašanja, te osiguravanja podrške i usmjeravanja udomitelja u pružanju skrbi.

S obzirom da je cilj tretmanskog udomiteljstva i aktivna uključenost roditelja u skrb oko djeteta (ukoliko je procijenjeno da je to u interesu djeteta), udomitelji su mentori obitelji tj. tzv. „parteneri u roditeljstvu” (Rivera i Sullivan, 2015). Udomitelji imaju zadaću podučiti roditelje vještinama roditeljstva te biti uključeni u rad s obitelji i po povratku djece u obitelj. Stavlja se naglasak na uključenost obitelji u tretman djeteta dok se ono nalazi u obitelji udomitelja, uključujući i planiranje eventualnog liječenja, posjeta obitelji, sudjelovanja obitelji u planiranju tretmana i skrbi nakon udomiteljstva (McGuinness i Dyer, 2007). Palmer, Durham i Osmond (2014) ističu da je uključenost obitelji povezana s boljim ishodima za djecu, da se na taj način pruža prilika roditeljima djeteta da se uključe, da podrže zajedničke napore na promjeni i izgrade kooperativni

odnos s dionicima u skrbi za dijete. Na taj način roditelji kontinuirano doprinose socijalizaciji i skrbi za svoje dijete te bivaju podučeni o roditeljskim vještinama za podržavanje napretka djeteta (MacDonald i Turner, 2007).

Prema MacDonald i Turner (2007) model tretmanskog udomiteljstva se pokazao vrlo učinkovitim u usporedbi s drugim modelima (re)socijalizacije u zajednici. Jedna od prednosti programa je što je on individualiziran ovisno o potrebama, poteškoćama i resursima djeteta. Uključenost djeteta/mladih u tretmansko udomiteljstvo smanjuje rizik kontakata s mladima koji mogu negativno djelovati na dijete, promiče učenje i prilagodbu u obiteljsko okruženje što povećava mogućnost za pozitivne ishode. Fisher i Gilliam (2012) navode važnost razvoja usluga tretmanskog udomiteljstva u kojem su biološki roditelji djeteta aktivno uključeni u modifikaciju djetetova, ali i vlastitog ponašanja kroz različite tretmane i intervencije. Ovaj oblik intervencija i organiziranja skrbi za djecu i mlade s PUP-om te popratna evaluacijska istraživanja su pokazala brojne prednosti tretmanskog udomiteljstva koje ukazuju na važnost njegova razvoja. S obzirom da naš Zakon o udomiteljstvu ne poznaje pojam tretmanskog udomiteljstva, već navodi pojam specijaliziranog udomiteljstva koje obuhvaća i djecu s PUP-om, u nastavku rada koristit će se pojam specijaliziranog udomiteljstva.

Metoda

Cilj i istraživačka pitanja

Iako specijalizirano udomiteljstvo nije razvijeno, cilj istraživanja je dobiti uvid u izazove postojeće prakse udomiteljstva djece s PUP-om iz perspektive stručnjaka. U skladu s navedenim ciljem istraživanja, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja: (1) Kakva su iskustva stručnjaka u području udomiteljstva djece s PUP-om?, (2) Koji su izazovi prakse udomiteljstva djece s PUP-om iz perspektive stručnjaka? i (3) Koji su prijedlozi stručnjaka za unapređenje zakonom definiranog specijaliziranog udomiteljstva za djecu s PUP-om?

Sudionici istraživanja

Istraživanjem je obuhvaćeno 7 stručnjakinja (2 socijalne radnice, 2 socijalne pedagoginje i 3 psihologinje) s iskustvom rada u području institucionalne i udomiteljske skrbi za djecu s PUP-om na području Grada Zagreba. Uzorak je namjerni, sastavljen od kompetentnih sudionika koji su bogati informacijama o predmetu istraživanja (vodilo se računa o stručnosti vezanoj za područje istraživanja, tj. da imaju iskustvo kontakata s udomiteljskim obiteljima koje pružaju udomiteljsku skrb za djecu s PUP-om te sa

djecom/mladima s PUP-om). Prosječni radni staž sudionica u radu s djecom s PUP-om je 11 godina, a raspon radnog staža kreće se od 6 do 20 godina.

Način provedbe istraživanja i analiza podataka

Prije istraživanja kontaktirani su ravnatelji ustanova u kojima se namjeravalo provesti istraživanje, kojima su objašnjeni cilj i svrha istraživanja te je od njih zatražena suglasnost za obraćanje njihovim zaposlenicima u cilju provedbe istraživanja. Po dobivanju suglasnosti, kontaktirani su potencijalni sudionici. Svakom sudioniku su objašnjeni svrha i cilj istraživanja te je zatražen njihov pristanak za sudjelovanje u istraživanju i snimanje intervjua. Svakom sudioniku je objašnjeno da ima pravo odustati od intervjua u bilo kojem trenutku te da je osigurana anonimnost i povjerljivost podataka. Intervjui su se provodili od 19. 5. do 6. 6. 2016., u uredima sudionika tijekom radnoga vremena. Sudionicima su postavljena pitanja vezana uz iskustvo i postojeću praksu udomiteljske skrbi za dijete s PUP-om, prijedloge za unapređenje udomiteljstva djece s PUP-om, itd. Intervjui su trajali između pola sata i sat vremena.

Za potrebe obrade podataka izradili su se pisani zapisi razgovora iz snimljenih audio zapisa, koji su se podvrgli analizi tematskog okvira, s obzirom da je tema unaprijed određena te je ona bila „okvir” za prikupljanje i analizu kvalitativne građe. Analiza se sastoji od nekoliko faza: upoznavanje s podacima kroz opetovano čitanje i bilježenje inicijalnih ideja, kreiranje inicijalnih kodova, grupiranje kodova u zajedničke teme, provjeravanje kreiranih tema, definiranje i imenovanje završnih tema, te naposljetku pisanje izvještaja (Braun i Clarke, 2006). Tematska analiza kao alat obrade podataka je odabrana zbog teorijske i metodološke fleksibilnosti te njene korisnosti kod istraživačkih pitanja koja u fokusu imaju propitivanje iskustva sudionika (Miroslavljević, 2015).

Rezultati

Iskustva stručnjaka u području udomiteljstva djece s problemima u ponašanju

Svoje iskustvo u području udomiteljstva djece s PUP-om stručnjaci opisuju kroz teme: ograničenja sustava, nestabilnost smještaja djeteta, negativno iskustvo smještanja djeteta s PUP-om u udomiteljstvo te čimbenike koji pridonose pozitivnom iskustvu udomiteljstva djeteta s PUP-om.

Tablica 1. Iskustva stručnjaka u području udomiteljstva djece s poremećajima u ponašanju

Tematsko područje: Iskustva stručnjaka u području udomiteljstva djece s PUP-om	
Temе	Kategorije
Ograničenja sustava	Neuključivanje stručnjaka iz područja PUP-a u razvijanje udomiteljstva
	Nedovoljna pripremljenost sustava za potrebe i smještaj djece s PUP-om
	Nerazvijenost specijaliziranog udomiteljstva
	Nepostojanje profesionalnog udomiteljstva
	Izostanak kontinuirane edukacije stručnjaka
Nestabilnost smještaja djeteta	Prekidanje udomiteljstva
	Iscrpljivanje mogućnosti udomitelja
	Upitna kompetentnost udomitelja
	Pogrešni motivi za bavljenje udomiteljstvom
Negativna iskustva smještanja djeteta s PUP-om u udomiteljstvo	Korištenje neprimjerenih „odgojnih” postupaka udomitelja
	Zanemarivanje potreba djeteta
	Korištenje opskrbnine djeteta za druge potrebe
Čimbenici koji doprinose pozitivnom iskustvu udomiteljstva djeteta s PUP-om	Upornost i angažiranost udomitelja
	Udomljavanje mlađe djece
	Poznavanje djeteta od ranije
	Dobra suradnja s nadležnim institucijama
	Vikend udomiteljstvo

Sudionici istraživanja kao prvu temu navode iskustva vezana uz **ograničenja na razini sustava** koja se odnose na neuključivanje stručnjaka iz područja PUP-a u razvijanje udomiteljstva (*„...sa sustavom imamo problem na način da nas nitko ne pita (kada se donosi zakon) i da nismo više uključeni u udomiteljstvo...”* (1)), nedovoljnu pripremljenost sustava za potrebe i smještaj djece s PUP-om što rezultira postojanjem velike potrebe za smještanjem djece s PUP-om (*„...nije dovoljno pripremljen sustav i nisu dobro razrađene strategije da bi to bilo uspješno... ako je dijete na smještaju u domu nije moglo imati još i udomitelja... Sve je to nekako na teorijskoj razini, a nije zaživjelo u praksi...”* (3)), „Imamo

dosta pokušaja udomljavanja te djece...ljude koji su pokušali...jako je puno zahtjeva za smještajem..." (6)). Sudionici navode nerazvijenost specijaliziranog udomiteljstva, („...nema specijaliziranih udomitelja..." (1, 2, 5), „Nemam iskustvo sa specijaliziranim udomiteljstvom...da su ljudi baš educirani za to..." (4)), nedostatak adekvatnih udomiteljskih obitelji („...udomitelji koji su dobri i koji se kao znaju nositi sa PUP-om, oni su najčešće puni i nemaju kapaciteta za uzet dijete..." (1), „...ne mogu naći udomiteljsku obitelj...postoji velika potreba za smještanje djece, tj. iznalaženje adekvatnih udomiteljskih obitelji..." (7)) i nedostatan broj udomitelja koji su spremni primiti dijete s PUP-om („Kad kažete da dijete ima takvih i takvih problema, ljudi odustanu..." (1), „...nema dovoljno udomitelja koji bi htjeli uzet našu djecu... oni koji su spremni su van Zagreba, a nama je bitno da je tu dijete negdje bliže zbog tretmana" (4), „...nemamo obitelj koja bi udomljavala dijete s izraženim PUP-om..." (6), „Postoji malo udomitelja s djecom s PUP-om, rijetko tko se odluči da tu djecu primi..."(7)). Kao rezultat toga navode iskustvo neprimjerenog udomljavanja djece s PUP-om u tradicionalne udomiteljske obitelji („...nama često dolaze djeca iz udomiteljskih obitelji s PUP-om, ali nisu na taj način udomljena..." (1)). Sudionici navode i poteškoće organiziranja vikend udomiteljstva („Pokušavamo se dogovoriti na vikend udomiteljstvo, za praznike...ali nismo uspjeli, najčešće negiraju tu vrstu udomiteljstva... Problemi su čak i kraći vremenski period, npr. za praznike, vikend." (7)), nepostojanje profesionalnog udomiteljstva („...naknada nije povezana sa stažem... sa socijalnim i mirovinskim pravom..." (7)) te ograničen domet intervencija stručnjaka uslijed izostanka kontinuirane edukacije stručnjaka („...nemamo mogućnost pomoći takvom djetetu...i nama tu nedostaje znanja specifičnih koje bi onda mogli primijeniti u tim slučajevima i pomoći udomiteljima da se lakše nose..." (6)).

Sudionici navode i temu **nestabilnosti smještaja djeteta**, što potkrepljuju izjavama o prekidu udomiteljstva i seljenju djeteta u drugi oblik skrbi („...udomitelji dođu najčešće sa stavom da kad je dijete došlo ovdje... da ga mi popravimo ili nešto napravimo i da se to dijete njima neće više vraćati i da nemaju više ništa s tim... traže prekid udomiteljstva... više ga ne žele... onda se dijete seli i završi ili kod nas ili na nekakvoj hospitalizaciji ili kod drugih udomitelja..." (1), „...nađemo jednog godišnje i onda nakon par tjedana taj odustane... ponekad se stvarno desi da dijete preraste kapacitete udomitelja i onda se najčešće ne ide na drugo udomiteljstvo... ili primjer stručne djelatnice iz škole koja se sažalila nad djetetom i odlučila ga udomiti... i to nije išlo... imam iskustva sa nekim udomiteljima koji su imali volju postati vikend udomitelji za neku od naše djece..." (2), „...rekla je da njoj to ne treba, da to ne želi...kad dođe do tih problema traže prekid udomiteljstva..." (4), „...imama puno iskustva ali ne baš pozitivna zato što većina naše djece koja su smještena kod nas su došli iz dvije ili tri udomiteljske obitelji koje nisu funkcionirale..." (5)). Kao čimbenike koji pridonose prekidu smještaja navode iscrpljivanje mogućnosti udomitelja, koju vezuju uz sagorijevanje udomitelja („...moj najčešći doticaj je s udomiteljima kojima je dosta... polako sagorijevaju jer im se uvijek daju ti najteži i godinama se nose sa tim najtežima tak

da je njima već dosta... centru prijavljuju ponašanje djeteta, govore zašto se oni s time više ne mogu nosit... mi smo više u doticaju sa udomiteljima kojima je dosta..." (1), "...na kraju se osjećaju umorno, zasićeno, a nisu dobili ništa..." (3), „Udomitelji su se potrošili..." (7) te nemogućnosti udomitelja da se nose s djetetom („...udomitelj zapne...ne znaju šta bi...šta da rade..." (1), "...udomitelji se nisu mogli nositi s tim...ne znaju kako s tim problemima..." (5), "...došli su do točke da ne mogu s tim djetetom... prirodno je očekivati da će odustati..." (7)). Sudionici navode i svoj doživljaj upitne kompetentnosti udomitelja koji pridonosi nestabilnosti smještaja, a koja proizlazi iz nedovoljne pripremljenosti udomitelja na prihvat djeteta („...rekla bih da se radi o nepripremljenosti..." (4, 7), „Ako se i nađe obitelj, ona je često nepripremljena za to dijete s PUP..." (5)), needuciranosti udomitelja („...nisu educirani, s njima se ne radi, nisu upućeni, nemaju znanja..." (4), „Naše obitelji nisu upoznate s PUP-om... ne znaju o čemu se radi, nisu educirani..." (5), „Ne mogu reći da su bili dobro educirani..." (6)), pomiješanih uloga i nerealnih očekivanja udomitelja o promjeni djeteta („Udomiteljima se nekad malo pomiješaju uloge i nisu baš sigurni da li bi oni trebali biti kao zamjenski roditelji toj djeci, djed i baka ili nešto drugo... kada osoba ima viziju da ona može pomoći tom djetetu da se ono promijeni... iluzije pomoći i onda u konačnici takvo dijete strada... zato što su ti ljudi imali neke ideje koje nisu baš bile realne..." (2)), nedostatka pravovremenog prepoznavanja problema od strane udomitelja („...kad se pojavi problem u ponašanju teško ga je uopće prepoznati, oni često misle eto to se nešto sad dogodilo pa prestat će samo po sebi." (1)), upitne posvećenosti udomitelja i/ili nespremnosti udomitelja na dodatni angažman oko skrbi za dijete i oko uključivanja djeteta u dodatne tretmane („...ne znam koliko su oni kvalitetno posvećeni tom djetetu... Oni bi da se nigdje ne uključe, da ih ne moraju nigdje voditi. Čim je nešto da bi recimo trebao ići u dnevnu bolnicu, oni imaju dodatnu obvezu i to im je komplicirano... pa kažu e ja neću doć zato što mi nije plaćeno... nisam dobio za putne troškove ja sad neću doć." (5) „...ljudi dođu kući i onda se moraju nositi sa problemima koje im dijete priredi, tako da to nije funkcioniralo... nije se pokazalo uspješnim." (6)) te ponekad pogrešnih motiva za bavljenje udomiteljstvom pri čemu sudionici ističu financijsku dobit udomitelja („...nije problem to priznat ako to radiš između ostalog zbog novaca, ali problem je kad to postane primarni razlog." (2), "...uzimaju djecu da bi dobili nešto novaca... da bi im bila neka pomoć u radu ili tako nešto, a ne da bi pomogli toj djeci." (4)).

Sudionici istraživanja navode niz negativnih iskustava smještanja djeteta s PUP-om u udomiteljske obitelji navodeći primjere korištenja neprimjerenih „odgojnih" postupaka udomitelja koji uključuju prijatnje udomitelja djeci odlaskom u dom („...prijatnje s domom... i neki oblici prijatnja i odbacivanja..." (5)), primjenu fizičkog nasilja nad djetetom („Znali su nam klinci reći tuče me, ali to je bilo davno..." (5)). Stručnjaci također navode situacije zanemarivanja djetetovih potreba kroz prikrivanje problema kod djeteta („...neki zanemaruju i potrebe i probleme djece..." (3) „...većina njih prikriva poteškoće, na

početku ne bi htjeli reći..." (5) te korištenje opskrbnine djeteta za druge potrebe („...a imali smo slučajeve, da udomitelji novce koje dobiju za dijete uzmu sebi, a njima daju par kuna i to..." (2)).

Stručnjaci navode i neke čimbenike koji pridonose pozitivnom iskustvu udomiteljstva djeteta s PUP-om navodeći primjere dobrog funkcioniranja djeteta u obitelji koji su doveli do pozitivnih pomaka uslijed upornosti i angažiranosti udomitelja („...u funkcioniranju u samoj obitelji, vidimo neki pozitivan pomak kod djeteta. Oni su se toliko angažirali, imaju samo njega, od svih mogućih pomoći, išli su i tražili kod ovoga, kod onoga, uključivali se u razne radionice... to jako dobro funkcionira..." (5), „...neki udomitelji ne odustaju od djece ako se dogodi da razviju nekakav vid poteškoća koji mi nazivamo specijaliziranim..." (7), koji sami traže izvore dodatne edukacije („...traže sami edukacije da se pomognu...organiziraju se u neke svoje udruge..." (2)), udomljavanje mlađe djece („...što je dijete mlađe kronološke dobi, onda nastojimo u razgovorima s udomiteljima to prezentirati što je blaže moguće... U tom slučaju se neki udomitelji čak i upuste, ukoliko su mlađa djeca... kad je već pubertet... pa mogla bi reći da je gotovo nemoguće smjestiti takvo dijete..." (7)) te povezanosti s djetetom od ranije („Iz iskustva je da su oni dijete ili upoznali prije ili je dijete smješteno kod njih u ranijoj dobi pa su se kasnije razvili neki PUP, pa osjećaju potrebu da nastave pomagati tom djetetu..." (6), „...udomitelji koji su stvorili prvo nekakav odnos s djetetom, privrženost pa su se tek onda odlučili biti udomitelji i pokušat...povezanosti udomitelja i djeteta..." (7)). Također navode i suradnju udomitelja s mjerodavnim institucijama koja uključuje dobru suradnju sa školom („...dobra suradnja sa školom..." (3), „Sa školama pozitivna iskustva... udomitelji su često vrlo OK u suradnji sa školom..." (2)), suradnju sa CZSS-om ili domom u slučaju potrebe za podrškom („...najčešće traže savjete, traže pomoć, onda se obraćaju CZSS i onda centar tu njima daje nekakve savjete..." (1), „...sa centrima načelno pozitivna iskustva samo što premalo vremena centri imaju za to..." (2), „...najčešće traži našu pomoć..." (7)) te vikend udomiteljstvom („...dobro iskustva sa udomiteljima gdje je jedna cura smještena ali samo za vikende i za praznike..." (4), „Naše dijete za vikende i praznike ide u tu udomiteljsku obitelj..." (5)).

Izazovi udomiteljstva djece s problemima u ponašanju iz perspektive stručnjaka

Stručnjaci kao izazove udomiteljstva djece s PUP-om kada je ono realizirano, izdvajaju teme nepripremljenosti udomitelja na smještaj djeteta, poteškoće vezane uz manifestirana ponašanja djeteta, nedovoljne pomoći i podrške udomiteljima te okolinske čimbenike rizika za dijete.

Tablica 2. Izazovi udomiteljstva djece s poremećajima u ponašanju iz perspektive stručnjaka

Tematsko područje: Izazovi udomiteljstva djece s PUP-om iz perspektive stručnjaka	
Teme	Kategorije
Nepripremljenost udomitelja na smještaj djeteta	Nepripremljenost udomitelja na prihvrat konkretnog djeteta
	Nedovoljna educiranost udomitelja u području PUP-a
	Neobavještenost udomitelja o funkcioniranju sustava
Manifestirana ponašanja djeteta	Djetetovo odbijanje udomitelja
	Problemi djeteta u školi
	Neprikladna ponašanja djeteta u obitelji udomitelja
	Delinkventna ponašanja
Nedovoljna pomoć i podrška udomiteljima	Nedovoljna podrška mjerodavnih institucija
	Nedovoljna podrška CZSS
	Nedovoljna financijska pomoć
	Potreba za intenzivnijim angažmanom u skrbi
	Negativan utjecaj udomljenog djeteta na obitelj udomitelja
Okolinski čimbenici rizika za dijete	Problemi s biološkim roditeljima
	Predrasude prema djeci s PUP-om

Sudionici kao izazov navode temu **nepripremljenost udomitelja na smještaj djeteta**, pri čemu navode nedovoljnu informiranost udomitelja o djetetu koje dolazi na smještaj („...*uvaljeno takvo dijete i oni to nisu znali šta su dobili i šta će biti...*” (1)), nedovoljnu edukaciju udomitelja vezano uz područje PUP-a („...*jednostavno sebi ne mogu objasniti razloge zašto se dijete na određeni način ponaša...*” (7)) te rad i suživot s djetetom s PUP-om („...*često nemaju metode što dalje, nisu dovoljno ojačani i educirani da bi se znali sami s time nositi...*” (1), „...*dobiju dijete s kojim ne znaju što bi napravili...*” (3), „...*nisu znali kako se nositi kad ona na primjer neće ići u školu, ako psuje, ako razbija sve po kući, ako prijeti drugoj djeci...ne znaju šta napraviti... Ograničena su ta njihova rješenja...*” (4), „...*oni se ne snalaze u tome...*” (5), „...*razvijaju neke oblike ponašanja s kojima se udomitelji... ne mogu ili ne znaju nositi...*” (7)). Vezano uz temu nepripremljenosti udomitelja, sudionici navode i njihovo nepoznavanje sustava i njegovog funkcioniranja, navodeći da udomitelji često nemaju saznanja o funkcioniranju sustava te kome i kojim redom se obratiti u nekim kriznim situacijama („...*ne znaju na koji način sustav funkcionira i*

šta u sustavu sve ima... koga kada zvati, oni ne znaju načelo postupnosti, kad treba nazvat policiju, hitnu...kome se kada trebaju obratit...” (1).

Sudionici također kao izazov udomiteljstva djece s PUP-om navode temu **manifestiranih ponašanja djeteta** s kojima se udomitelji često ne znaju nositi, koje im remeti svakodnevn život u obitelji te je i to jedan od razloga njihovog sagorijevanja i prekidanja udomiteljstva. Unutar ove teme navode situacije djetetova odbijanja udomitelja, s čim se udomitelji teško nose (*„...odbijanje od strane djeteta, zatvorenost djeteta, koje kao da se isključi od njih i živi u svom svijetu... oni hoće prodrijeti, a ne mogu...” (2)*), *„...djeca s kojima sam bar ja imala iskustva čak većim dijelom nisu bila pripremljena za tu obitelj... dijete pruža otpor... Kad je dijete u tolikom otporu oni pokušavaju neko vrijeme...” (7)*), probleme djeteta vezane uz školu (*„Ne idu u školu...” (2)*), *„Masa naše djece s PUP-om ima problema sa školom...masu problema tamo manifestiraju, ometaju nastavu...negativne ocjene, markiraju...” (3)*), neprimjereno ponašanje djece u obitelji udomitelja pri čemu navode općenito poteškoće u ponašanju (*„...manifestiranja tog PUP-a s djecom...” (3)*), *„Poteškoće u ponašanju...” (5)*, *„S konkretnim poteškoćama u ponašanju...”(7)*), neposluh (*„...neposluh...” (6)*), *„...od običnog naloga odi u dućan i vrati se kući stvori se problem...” (7)*), laganje (*„...laganje...” (6)*), *„Izmišljati priče da je zakasnio kući, jer ga je netko oteo i zavezao za stablo...” (7)*), agresivnost (*„Agresivno ponašanje...” (2, 6)*) te delinkventna ponašanja koja se manifestiraju krađama (*„...krađe...” (3, 6)*), *„...nestaju stvari iz kuće...” (7)*), uništavanje tuđe imovine (*„...na putu od škole do kuće ušao je u susjedne kuće, razbio prozor, ušao je u nečije garaže...neki bacaju stvari kroz prozor, udomitelji nalaze stvari u vrtu...” (7)*), bjegove (*„...bježanje od kuće...” (6)*), što dovodi i do uključivanja policije (*„Često je i policija uključena...intervencije policije zbog bjegova, agresije, krađa...” (3)*), *„...problemi s policijom...” (6)*).

Kao izazov navode i temu **nedovoljne pomoći i podrške udomiteljima** u skrbi za djecu s PUP-om pri čemu sudionici izdvajaju nedovoljnu podršku od strane mjerodavnih institucija (*„...nema dovoljno podrške od države vezano za educiranje tih ljudi o djeci s PUP-om...” (2)*), *„...prođu mnoštvo institucija i ne dobe pomoć kakvu trebaju, ne dobiju savjete, podršku kakvu žele i trebaju... hodaju od institucije do institucije...dijete prvenstveno, ali i oni zlostavljani od strane tih institucija, jer ih se šalje međusobno jedna drugoj...” (3)*, *„...odgovorni su, a opet nemaju nikakve mogućnosti da neke te stvari riješe...” (4)*) i od strane CZSS (*„...nemaju od koga potražiti savjet...da su se žalili da zovu centar pa nikad nemaju vremena doći i vidjet šta se događa...” (2)*), nedovoljnu financijsku pomoć (*„...znali se žaliti da te financijske pomoći koju dobiju za to, da nije dovoljna za sve potrebe djeteta...” (2)*), potrebu za dodatnim angažmanom, koja im može remetiti usklađivanje radnih i obiteljskih odnosa (*„...mora se puno više angažirat...puno više vremena mu ode na to...” (1)*), *„...znači s PUP-ovcima koji su zahtjevniji od druge djece...” (4)*, *„...neki moraju ići i na neke terapije, pa udomitelj ima dodatne obaveze...to su to obične obitelji, u kojima ljudi normalno rade i kada dođu sa posla moraju se nositi sa tim djetetom...” (6)*, *„Ta djeca*

ne mogu biti sama kod kuće do 5-6 popodne i to je jedan od razloga zašto se neki udomitelji koji bi se možda odlučili... zaključče da oni to ne mogu, rade jedan redovni posao... ne znaju što bi u dnevnom rasporedu...” (7)), negativan utjecaj udomljenog djeteta s PUP-om na obitelj udomitelja („...a masu puta im onda prijeti i da je njihova obitelj onda uznemirena i pod stresom... naprosto utječe na atmosferu u obitelji...” (3), „...njihovo biološko dijete je recimo kod kuće i direktno pod utjecajem tog djeteta...” (7)).

Od **okolinskih čimbenika rizika za dijete** s PUP-om stručnjaci navode probleme s biološkim roditeljima djeteta, koji mogu negativno djelovati na prilagodbu i ponašanja djeteta u udomiteljskoj obitelji („...biološki roditelji su se znali petljati u život djeteta i udomiteljske obitelji često puta u negativnom smislu i mutit cijelu situaciju i otežavat i djetetu i obitelji... često puta kada se oni upliću to bude još gore...” (3)), kao i predrasude prema djeci s PUP-om („...u manjim zajednicama prisutne te predrasude, etiketiranje i negativni stavovi...u školi odnosno od strane druge djece prema tom djetetu, ali i od strane nastavnika...” (3)).

Prijedlozi stručnjaka za unapređenje specijaliziranog udomiteljstva za djecu s PUP-om

Vezano uz prijedloge stručnjaka za unapređenje specijaliziranog/tretmanskog udomiteljstva za djecu s PUP-om izdvojile su se sljedeće teme koje se odnose na postavljanje kriterija za bavljenje specijaliziranim udomiteljstvom, organizaciju sustavne pomoći i podrške za udomitelje, potrebu regrutiranja novih udomitelja i profesionalizaciju udomiteljstva.

Tablica 3. Prijedlozi stručnjaka za unapređenje specijaliziranog/ tretmanskog udomiteljstva za djecu s poremećajima u ponašanju

Tematsko područje: Prijedlozi stručnjaka za unapređenje specijaliziranog/tretmanskog udomiteljstva za djecu s PUP-om	
Teme	Kategorije
Postavljanje kriterija za bavljenje specijaliziranim udomiteljstvom	Edukacija udomitelja
	Definiranje uvjeta za dobivanje dozvole
	Psihologijsko testiranje
Organiziranje sustavne pomoći i podrške za udomitelje	Stručna podrška udomiteljima
	Supervizija za udomitelje
	Informiranje udomitelja o izvorima podrške

Regrutiranje novih udomitelja	Promocija udomiteljstva
	Motivacija potencijalnih i postojećih udomitelja
Profesionalizacija udomiteljstva	Definiranje obveza udomitelja
	Definiranje prava udomitelja
	Stručnjaci kao udomitelji

Postavljanje kriterija za bavljenje specijaliziranim udomiteljstvom je tema koju sudionici navode važnom za razvijanje specijaliziranog udomiteljstva, a izjave koje govore o tome su izjave o potrebi osiguravanja adekvatne edukacije udomitelja („*Treba pokrenuti to udomiteljstvo, da ministarstvo nešto pokrene, da se aktivira, moraju imati konstantne edukacije i trebali bi proći posebne edukacije.*” (1), „*...PUP progredira i intenzivira se i sve je teže...stalno raditi na educiranju i osposobljavanju udomitelja.*”(3), „*... da to budu ljudi koji su osposobljeni, imaju određenu edukaciju, možda završen fakultet iz tog područja...*” (6), „*...treba bit točno određena, specijalizirana, kontinuirana, posebno usmjerena edukacija...*” (7)), jasnog definiranja uvjeta za dobivanje dozvole („*To bi trebalo baš nekakve stepenice napraviti, na koji način uopće dobit dozvolu za udomiteljstvo... moraju zadovoljiti neke uvjete... onda šta treba raditi i tko će to kontrolirati...*” (1)) te izjave o potrebi za dodatnim psihologijskim testiranjem potencijalnih udomitelja za dijete s PUP-om („*...dodatno psihologijsko testiranje...*” (1), „*Nespecijalizirani udomitelji, imaju previše izazova jer su djeca sve kompleksnija s generacijama, to je užasno zahtjevno i to stvarno ne može svatko raditi.. bitno da se provjeri njihova psihička stabilnost i tako još neke osobine ličnosti...*” (2)).

Gotovo svi sudionici ističu nužnost **organiziranja sustavne pomoći i podrške za udomitelje** kako bi se lakše mogli nositi sa svim izazovima s kojima se suočavaju. To prije svega podrazumijeva osiguravanje dostupne stručne podrške nadležnih institucija bilo u obliku individualne ili grupne podrške („*...konstantnu podršku, da mogu nekoga nazvati i pitati što trebaju i što dalje da rade, kome da se obrate ili neko da dođe da pomogne...*” (1), „*...podrška od centra ili domova...*” (2), „*...bolja organizacija sustavu, odredit koje bi se institucije time bavile, na koji način...stručna pomoć od centra, službe za udomiteljstvo...*” (3), „*...grupe podrške za udomitelje, podrška bi trebala biti u okviru nekih stručnih timova koji bi dolazili u obitelj.*” (6), „*Mora se sustav sasvim drugačije koncipirati od ovoga kakav je sada....podrška koja bi iz tjedna u tjedan bila u tim udomiteljskim obiteljima...*” (7)), zatim organiziranu superviziju za udomitelje („*...treba im supervizija.*” (3, 6), „*...mislim da su voljni za supervizijske grupe...*” (7)) te informiranje udomitelja o mogućim izvorima podrške („*Tak da taj neki sustav općeniti bi trebali znati, biti bolje upoznati sa njime...*” (1)).

Sukladno ranije prepoznatoj nerazvijenosti specijaliziranog udomiteljstva za djecu s PUP-om te nedostatnog broja udomitelja, sudionici važnim prepoznaju potrebu **regrutiranja novih udomitelja** ističući važnost promocije udomiteljstva („*Mislim da većina uopće ne zna da postoji udomiteljstvo... kad bi znali mislim da bi ih bilo više.*” (1), „*Treba krenuti u akciju traženja ljudi, trebalo bi izreklamirati na neki način, neka propaganda... marketing.*” (1), „*Ljudi ni ne znaju da postoji ta opcija...nemaju informaciju.....informirati ljude.*” (2)), „*Krenut prema vani, prema zajednici.*” (3), „*Malo drukčije promovirati, treba ljude bolje uputiti.*” (4) te motiviranja potencijalnih i postojećih udomitelja („*Ljude bi trebalo više poticati...*” (2), „*...motivirati ljude da se time bave...*” (4)). Kao način motiviranja stručnjaci navode bolju financijsku podršku udomiteljima kroz veću naknadu za udomitelje („*Specijalizirano bi trebalo biti više plaćeno...*” (1), „*...da im se više plati nego klasičnim udomiteljima, jer su to djeca s kojima je teško raditi...*” (4), „*...da se jasno odredi financijska konstrukcija...*” (5), „*...da se tom udomitelju ponudi veća naknada, adekvatno plaćen...*” (7)).

Gotovo svi sudionici se slažu da je nužna **profesionalizacija udomiteljstva**, a to potkrepljuju izjave o definiranju obveza udomitelja („*...da se profesionalizira...da se jasno definira koje su ti obveze... da se jasno odredi što su mu obveze...*” (5)), definiranje prava udomitelja („*...da se jasno odredi što su mu... prava...*” (5), „*...bitna su i prava iz radnog odnosa...*” (6), „*...imati će prava iz socijalnog i radnog odnosa...*” (7)), neki sudionici predlažu da profesionalni udomitelji za djecu s PUP-om budu stručnjaci iz društveno-humanističkog područja („*...u odnosu na PUP treba biti profesionalizacija...to onda znači da će bit kolega socijalni pedagog, defektolog ili neki psiholog ili socijalni radnik koji će se odlučit za takvo nešto...*” (7)).

Rasprava

Rezultati ukazuju na potrebu i brojnost zahtjeva za smještanjem djece s PUP-om u udomiteljske obitelji, što stručnjaci povezuju s nedostatkom udomitelja općenito, a posebno udomitelja koji bi bili spremni udomiti dijete s PUP-om. Stručnjaci kao problem navode nerazvijenost specijaliziranog udomiteljstva za djecu s PUP-om, uslijed kojega postoji praksa smještaja djece s PUP-om u tradicionalne udomiteljske obitelji. Navedeno, prema njihovim navodima dovodi do nestabilnosti smještaja djeteta, uslijed iscrpljivanja mogućnosti postojećih udomitelja koji odustaju od udomiteljstva, do prekida smještaja za konkretno dijete, kao i upitne kompetentnosti udomitelja te motiva za bavljenje udomiteljstvom. U Hrvatskoj specijalizirano udomiteljstvo za djecu i mlade s PUP-om nije zaživjelo. Situacija postaje još kompliciranija vezano uz djecu s PUP-om u sukobu sa zakonom, gdje je praksa sukladno pravnom okviru (Zakon o socijalnoj skrbi i Zakon o sudovima za mladež), da se maloljetnicima izriču različite odgojne mjere, maloljetnički zatvor te sigurnosne mjere, ne predviđajući pritom specijalizirano udomiteljstvo kao alternativni oblik skrbi (Laklija, 2009). Tako se većina

djece s PUP-om nalazi u domovima i odgojnim ustanovama, a ako se neko dijete s PUP-om i nalazi u udomiteljstvu, te obitelji nisu educirane i kompetentne za prepoznavanje i reagiranje na potrebe i poteškoće djece s PUP-om što često završava odustajanjem udomitelja i prekidanjem udomiteljstva. Navedeno dovodi do situacija premještanja djeteta drugim udomiteljima ili u neku od ustanova koje skrbe o djeci s PUP-om te dijete ponovno proživljava iskustvo gubitka i odbacivanja koje postaje mogući prediktor za buduće antisocijalno ponašanje (Tripp De Robertis i Litrownik, 2004). Navedeno se može prevenirati, kako nam strana iskustva pokazuju, razvojem specijaliziranog ili tretmanskog udomiteljstva, gdje se upravo kroz specijaliziranu edukaciju i pripremu udomitelja, nastoje djeca s PUP-om, uključujući i djecu u sukobu sa zakonom smjestiti u obiteljsko okruženje gdje uz podršku stručnjaka djeca dobivaju adekvatan tretman i preveniraju se daljnji negativni efekti institucionalizacije (Mac Donald i Turner, 2007; Murray i sur., 2009; Fisher i Gilliam, 2012, Teska, 2015). Prema Laklija, Vukelić i Milić Babić (2012) postoji značajna povezanost između broja doživljenih promjena smještaja djeteta u udomiteljske obitelji i razine neprijateljstva koje dijete pokazuje prema osobama iz okoline te da su eksternalizirani problemi u ponašanju udomljenog djeteta povezani s percipiranom nestabilnošću i nesigurnošću udomiteljskog smještaja. Prema ranijim istraživanjima (Laklija, 2011) djeca s prethodnim negativnim iskustvom, u većem su riziku da će i novo iskustvo udomljavanja imati negativan ishod, odnosno da će dovesti do povratka u odgojnu ustanovu.

Kao rizik za dijete prepoznato je i korištenje neprimjerenih „odgojnih” postupaka udomitelja, zanemarivanja djetetovih potreba te korištenja djetetove opskrbbine za druge potrebe obitelji. Stručnjaci prepoznaju i strukturalna ograničenja sustava pri čemu naglašavaju nepripremljenost sustava za potrebe i smještaj djece s PUP-om u udomiteljsku skrb, nepostojanje profesionalnog udomiteljstva te izostanak uključivanja stručnjaka iz područja PUP-a u razvijanje modela udomiteljstva djece s PUP-om, kao i nedovoljno ulaganje u educiranje stručnjaka. Uz negativna iskustva, stručnjaci navode i čimbenike koje doprinose pozitivnom iskustvu smještaja djece s PUP-om u udomiteljske obitelji, gdje je vidljiv pozitivan pomak u radu s djetetom, a koja se vezuju uz udomiteljstvo djece niže dobi, poznavanje djeteta od ranije što ukazuje na veću intrinzičnu motivaciju udomitelja za ustrajnost u skrbi za dijete koje manifestira probleme u ponašanju, ali i upornost i angažiranost udomitelja da steknu neka znanja i vještine, spremnost da traže savijete od stručnjaka kao i dobru suradnju s mjerodavnim institucijama u skrbi za dijete s PUP-om. Ono što stručnjaci ističu kao vrlo važno je organiziranje barem vikend udomiteljstva za djecu s PUP-om, kako bi se djeca vikendom i praznicima „maknula” iz domskog okruženja, navodeći da je vikend udomiteljstvo važna alternativa u situaciji nerazvijenog specijaliziranog udomiteljstva. Također, istaknuta je važnost postojeće obveze stručnjaka o pravovremenom i cjelovitom informiranju udomitelja o djetetu te mogućim poteškoćama djeteta, kako bi ih mogli

na vrijeme prepoznati, kao i informiranja o dostupnim izvorima podrške kako bi znali kome se obratiti za dobivanje podrške, a dijete dobilo adekvatne intervencije. Istraživanja pokazuju da udomitelji koji nisu dobili potpune i pravovremene informacije o djetetu te manifestiranim poremećajima u ponašanju djeteta iskazuju veći stupanj nezadovoljstva udomiteljstvom, što dovodi do veće stope prekida udomiteljstva (Redding, Fried i Britner, 2000). Kako stručnjaci navode, udomitelji i dijete su često nepripremljeni na smještaj te to vodi nestabilnosti smještaja djeteta i njegovim čestim seljenjem drugim udomiteljima ili pak u domove. Postojeća praksa opisana u izjavama sudionika ovog istraživanja ukazuje i na problem tzv. strukturalnog nasilja sustava nad djecom s PUP-om ali i udomiteljima, gdje unatoč zakonskim propisima, jasno navedenim obvezama stručnjaka dio aktivnosti nije adekvatno proveden (a zna se što je čija uloga i odgovornost), provodi se na nestručan i etički upitan način. Nameću se pitanja koja bi bilo važno daljnjim istraživanjima produbiti, a to su: prema kojim kriterijima se donosi odluka da neko dijete s PUP-om bude smješteno u institucionalnu ili udomiteljsku skrb, provodi li se kompleksna procjena u cilju definiranja adekvatnog smještaja/ intervencije u skladu s procjenom potreba; kako to da se unatoč nepripremljenosti i needuciranosti udomitelja (za koje se ponekad unaprijed opravdano pretpostavlja da će doći do prekida smještaja, jer npr. obitelj nije specijalizirana, nije kompetentna, educirana, mehanizmi podrške u zajednici nisu razvijeni), dijete ipak smješta u takvu obitelj, pa i više puta u različite udomiteljske obitelji; propitati koji su motivi/razlozi stručnjaka za takvo postupanje; čeka li se da udomitelji dođu do (u izjavama spomenutim) točke promišljanja o odustajanju ili se s njima i djetetom nešto radi? Rezultati pokazuju da nedostaje organiziran sustav podrške i pomoći udomiteljima od države i stručnih službi te da to pridonosi njihovom sagorijevanju i odustajanju. Navedeno ukazuje na važnost podrške i mreže usluga dostupnih udomiteljima. To možemo povezati s iskustvima stručnjaka i njihovom perspektivom o izazovima s kojima se suočavaju udomitelji djece s PUP-om, budući da navode da se nemaju kome obratiti za pomoć i podršku te da se nerijetko sami međusobno organiziraju kako bi si međusobno pomogli i bili podrška. Sagorijevanju i odustajanju udomitelja, pridonosi i očekivanje sustava da tradicionalni udomitelji budu kompetentni za nošenje s djetetom s PUP-om, iako to nisu. Iz ovakve prakse proizlazi da se u nekim slučajevima radije inzistira na smještanju djeteta s PUP-om u udomiteljsku obitelj neprimitivnu djetetovim potrebama, nego u neki drugi oblik skrbi/tretmana.

Kao izazove udomiteljstva djece s PUP-om stručnjaci navode nepripremljenost udomitelja za smještanje djeteta s PUP-om uslijed nedovoljne informiranosti udomitelja o djetetu, needuciranosti udomitelja u području PUP-a te nepoznavanja funkcioniranja sustava. Ovaj rezultat istraživanja ukazuje na jasnu odgovornost i propuste stručnjaka koji su o svemu ovome trebali educirati, informirati, pripremiti i podržati udomitelje, ali i dijete. Navedeno dovodi do situacija, da se udomitelji ne znaju nositi s manifestiranim

ponašanjem djeteta, ne znaju kako reagirati u određenim situacijama i kome se obratiti za pomoć u slučaju potrebe. Također kao izazov navode i nedovoljnu podršku i pomoć udomiteljima mjerodavnih institucija, uključujući i financijske inpute, pomoć u usklađivanju radnih i obiteljskih obveza uslijed potrebe za intenzivnijim angažmanom ukoliko je riječ o djetetu s PUP-om te saniranja negativnog utjecaja djeteta na članove obitelji udomitelja. Timmer, Sedlar i Urquiza (2004) navode da unatoč početnoj spremnosti, udomitelji neće uvijek biti u mogućnosti izdvajati dodatno vrijeme i energiju za dijete s PUP-om niti će biti spremni na brojna odricanja i prilagodbu, kako stila roditeljstva, tako i postojećih obiteljskih vrijednosti, rituala i sl., što će dovesti do iscrpljivanja njihovih mogućnosti, posebno ukoliko nemaju osiguran sustav podrške. Prema iskustvu stručnjaka udomiteljima je izazov kako se nakon redovnog posla nositi sa problemima koje manifestira udomljeno dijete sa PUP-om, posebno u slučaju ako imaju i svoju djecu ili drugu udomljenu djecu na smještaju. Dodatni izazov je uključivanje roditelja u skrb za dijete te predrasude prema djeci s PUP-om. Poseban je izazov kako roditelje djece, koje su stručnjaci prepoznali kao čimbenik rizika za pozitivne pomake kod djece, uključiti u tretman. U vezi s tim treba promišljati o razvijanju specijaliziranog udomiteljstva koje bi se baziralo na aktivnom uključivanju roditelja (ukoliko je to u interesu djeteta) u skrb, u kojem bi, kako navode Rivere i Sullivan (2015), udomitelji imali zadaću podučiti roditelje vještinama roditeljstva (za što bi trebali biti educirani) te aktivno uključivanje u tretman djeteta pa i cijele obitelji. Iz izjava sudionika, može se zaključiti da je sustav potpuno nespreman za prihvata djece i mladih, s PUP-om, a da se unatoč tome djeca smještaju u udomiteljske obitelji, često vrlo neuspješno, pa čak i višekратно neuspješno. Postavlja se pitanje tko treba snositi odgovornost za navedeno?

Prijedlozi stručnjaka za unapređenje sustava idu u smjeru razvijanja specijaliziranog udomiteljstva, a taj proces bi trebao uključivati postavljanje jasnih kriterija za bavljenje specijaliziranim udomiteljstvom, tj. definiranja kurikuluma edukacije udomitelja, definiranja uvjeta za dobivanje dozvole za bavljenje specijaliziranim udomiteljstvom te opsežnijeg psihologijskog testiranja kako bi se bolje utvrdile njihove sposobnosti pružanja ovog oblika skrbi. Također, prijedlozi upućuju na važnost razvijanja modela sustavne podrške udomiteljima koji bi uključivao intenzivniju stručnu podršku, superviziju udomitelja te njihovo pravovremeno informiranje i upućivanje na izvore podrške. Stručnjaci prepoznaju i važnost regrutiranja kvalitetnih udomitelja, navodeću važnost ima poduzimanje aktivnosti mjerodavnih tijela u području promoviranja specijaliziranog udomiteljstva i motiviranja potencijalnih i postojećih udomitelja za bavljenje specijaliziranim udomiteljstvom. Također ističu važnost profesionalizacije udomiteljstva, što uključuje definiranje obveza vezanih uz tu ulogu i status, ali i prava udomitelja. Rezultati pokazuju da bi se po mišljenju stručnjaka s povećanjem naknada za specijalizirane udomitelje i profesionalizacijom specijaliziranog udomiteljstva više ljudi njime odlučilo baviti. Laklija, Vukelić i Milić Babić (2012) navode da je

financijska komponenta kao motiv za bavljenje udomiteljstvom vrlo važna kao jedan od ekstrinzičnih motiva, posebice ako je riječ o djeci s težim i zahtjevnijim problemima, kao što su poremećaji i problemi u ponašanju. Rezultati pokazuju i da je potrebna bolja organizacija sustava kako bi se u praksi pokrenulo specijalizirano udomiteljstvo kao i razvoj različitih oblika pomoći i podrške za specijalizirane udomitelje.

Ograničenja istraživanja - U ovom istraživanju je primijenjeno namjerno uzorkovanje prema prethodno definiranim kriterijima, koje se pokazalo prikladnom metodom zbog svoje ekonomičnosti i početne faze istraživanja. S obzirom na mali broj sudionika, dobiveni podaci reflektiraju viđenja, doživljaje i iskustvo malog broja sudionika. S ciljem omogućavanja većeg uopćavanja dobivenih rezultata istraživanja, u budućim istraživanjima bilo bi važno provesti više intervjuja ili fokusnih grupa u različitim dijelovima RH, što bi dovelo do uključivanja većeg broja stručnjaka u području udomiteljstva i PUP-a. Kako bi se prevenirao istraživačev utjecaj na proces prikupljanja i interpretaciju dobivenih podataka, tijekom obrade podataka, kategorije i teme bile su raspravljene s aspekta više istraživačkih perspektiva (u kontekstu ovog istraživanja bila je riječ o dvjema perspektivama).

Dobiveni rezultati ovog istraživanja mogu se koristiti kao polazište za daljnja istraživanja, kao i polazište za unapređenje prakse udomiteljstva djece s PUP-om, kao i razvoja specijaliziranog udomiteljstva. U cilju produblivanja dobivenih rezultata, uz ranije spomenuta pitanja bilo bi važno istražiti: temeljem kojih kriterija se stručnjaci odlučuju za smještaj djeteta s PUP-om u udomiteljsku obitelj; tko i kako provodi proces individualnog planiranja za potrebe djeteta; kako oni percipiraju posljedice i tko snosi odgovornost za neuspješno udomiteljstvo, itd. Kao prijedlog za daljnja istraživanja bilo bi zanimljivo dobiti uvid i u iskustva udomitelja koji skrbe za dijete s PUP-om (uključujući i tzv. „vikend” udomitelje) ili su imali na smještaju dijete s PUP-om. Također bi istraživanjima trebalo obuhvatiti i one udomitelje koji su procijenili da ne mogu skrbiti za dijete s PUP-om koje su imali na smještaju te su se odlučili na prekid udomiteljstva. Na taj način bi se saznalo s kojim se oni poteškoćama i izazovima susreću i suočavaju kako bi se u budućnosti moglo raditi na educiranju specijaliziranih udomitelja kao i na razvoju potrebne podrške za specijalizirane udomitelje te specijalizirano udomiteljstvo općenito, a time i na unapređenju kvalitete života udomljene djece s PUP-om. Također je iznimno važno čuti, spoznati i iskustva djece/mladih s PUP-om s iskustvom smještaja u udomiteljskoj skrbi, kakva su bila ili još uvijek jesu njihova iskustva života u udomiteljskim obiteljima, koje prednosti i nedostatke prepoznaju vezano za institucionalni oblik skrbi i udomiteljstvo, kako doživljavaju svoju poziciju u procesu odlučivanja, koje čimbenike identificiraju kao presudne za prekid udomiteljske skrbi itd. Također bi bilo važno u budućnosti provoditi longitudinalne studije s ciljem evaluacije različitih oblika skrbi za djecu s PUP-om, uključujući i specijalizirano udomiteljstvo, imajući u fokusu ishode za djecu.

Zaključna razmatranja

Iako u Hrvatskoj specijalizirano udomiteljstvo za djecu s PUP-om nije razvijeno, postoji praksa smještanja djece s PUP-om u udomiteljstvo. Rezultati ovog istraživanja pokazali su da stručnjaci svoja iskustva u području udomiteljstva djece s PUP-om opisuju kroz postojeća ograničenja sustava, nestabilnost smještaja djeteta, negativna iskustva smještanja djeteta s PUP-om u obitelj udomitelja te čimbenike koji pridonose pozitivnom iskustvu udomiteljstva djeteta s PUP-om. Kao izazove udomiteljstva djece s PUP-om, kada se ono realizira (najčešće u tradicionalnim udomiteljskim obiteljima), stručnjaci navode nepripremljenost udomitelja na skrb za dijete s PUP-om, poteškoće vezane uz manifestirana ponašanja djeteta (odbijanje udomitelja, problemi u školi, neprimjerena i delikventna ponašanja), nedovoljnu podršku udomiteljima te okolišne čimbenike rizika za dijete. Praksa udomiteljstva djece s PUP-om u RH je takva da prema navodima sudionika istraživanja stručnjaci svjesno smještaju djecu s PUP-om u djetetovim potrebama neprimjerene tretmanske uvjete (specijalizirano udomiteljstvo nije razvijeno), imajući iskustva da takva vrsta smještaja često nije uspješna. Steže se dojam da se navedeno čini u cilju zadovoljenja procesa deinstitutionalizacije, a da se ne prate potrebe populacije. Djeca su time dodatno viktimizirana, problem se intenzivira, a, i gubi se povjerenje u sustav. Također se gubi povjerenje udomitelja, koje sustav često propušta adekvatno educirati, informirati o konkretnom djetetu i podržati tijekom pružanja skrbi.

Prijedlozi stručnjaka za unapređenje udomiteljske skrbi za djecu s PUP-om se prije svega odnose na aktiviranje mjerodavnih tijela, posebno mjerodavnog ministarstva u pokretanju specijaliziranog udomiteljstva u praksi, što uključuje postavljanje jasnih kriterija za bavljenje specijaliziranim udomiteljstvom, organiziranje sustavne podrške za udomitelje, potrebu intenzivnijeg regrutiranja udomitelja i profesionalizaciju udomiteljstva. Uvažavajući rezultate suvremenih istraživanja i primjere dobre prakse u svijetu, nužno je raditi na razvoju specijaliziranog udomiteljstva (zakonska regulativa ga već poznaje), ispunjavanju preduvjeta za smještanje djece s PUP-om u udomiteljske obitelji, kao i promoviranje specijaliziranog udomiteljstva. Također je potrebna edukacija javnosti o PUP-u, kako bi se smanjila stigmatizacija djece s PUP-om.

Literatura

- Baker, A., Kurland, D., Curtis, P., Alexander, G. & Papa-Lentini, C. (2007). Mental Health and Behavioral Problems of Youth in the Child Welfare System: Residential Treatment Centers Compared to Therapeutic Foster Care in the Odyssey Project Population. *Child Welfare*, 86, 3, 97-123.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- Chamberlain, P. (1998). Treatment Foster Care. *Juvenile Justice Bulletin*.
- Conn, A., Szilagyi, M., Alpert-Gillis, L., Baldwin, C. & Jee, S. (2016). Mental Health Problems that Mediate Treatment Utilization Among Children in Foster Care. *J Child Fam Stud*, 25, 969-978.
- Fisher, A. P. & Gilliam, S. K. (2012). Multidimensional Treatment Foster Care: An Alternative to Residential Treatment for High-Risk Children and Adolescents. *Psychosocial Intervention*, 21, 2, 195-203.
- Gabrielli, J., Jackson, Y. & Brown, S. (2015). Measurement of Behavioral and Emotional Outcomes of Youth in Foster Care: Investigation of the Roles of Age and Placement Type. *J Psychopathol Behav Assess*, 37, 422-431.
- Heller, S., Smyke, A. T. & Boris, N. W. (2002). Very Young Foster Children and Foster Families: Clinical Challenges and Interventions. *Infant Mental Health Journal*. 23, 5, 555-575.
- Jee, H. S., Conn, A., Toth, S., Szilagyi, A. M. & Chin, P. N. (2014). Mental Health Treatment Experiences and Expectations in Foster Care: A Qualitative Investigation. *Journal of Public Child Welfare*, 8, 539-559.
- Koller-Trbović, N. (2004). Poremećaji u ponašanju djece i mladih. U: Bašić, J., Koller-Trbović, N., Uzelac, S. (ur); *Poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja: pristupi i pojmovna određenja*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, 83-97.
- Kyhle Westermarck, P., Hansson, K. & Olsson, M. (2011). Multidimensional Treatment Foster Care (MTFC): Results from an Independent Replication. *Journal of Family Therapy*, 33, 20-41.
- Laklija, M. (2009). Izazovi udomiteljstva djece s emocionalnim poteškoćama i poremećajima u ponašanju u RH. *Kriminologija i socijalna integracija*, 17, 2, 71-86.
- Laklija, M. (2011). Pristupi udomiteljskoj skrbi za djecu u svijetu i čimbenici koji utječu na ishode udomiteljstva. *Revija za socijalnu politiku*, 18, 3, 291-309.

- Laklija, M., Vukelić, N. & Milić Babić, M. (2012). Specijalizirano udomiteljstvo djece s teškoćama u razvoju - iskustva udomitelja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48, 2, 109-123.
- MacDonald, G. & Turner, W. (2007). Treatment Foster Care for Improving Outcomes in Children and Young People. *The Campbell Collaboration Social Welfare Group*, 9, 4, 1-95.
- Maglica, T. & Jerković, D. (2014). Procjena rizičnih i zaštitnih čimbenika za internalizirane probleme u školskom okruženju. *Školski vjesnik: časopis za pedagoška i školska pitanja*. 63, 3, 413-431.
- Mayers Pasztor, E., Swanson Hollinger, D., Inkelas, M. & Halfon, N. (2006). Health and Mental Health Services for Children in Foster Care: The Central Role of Foster Parents. *Child Welfare*, 85, 1, 33-57.
- McGuinness, T. & Dyer, J. (2007). Catchers in the Rye: Treatment Foster Parents as a System of Care. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 3, 20, 140-147.
- McMillen, C., Carter Narendorf, S., Robinson, D., Havlicek, J., Fedoravicius, N., Bertram, J. & McNelly, D. (2015). Development and Piloting of a Treatment Foster Care Program for Older Youth with Psychiatric Problems. *Child & Adolescent Psychiatry & Mental Health*, 9-23.
- MDOMISP (2016). Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi u 2015 godini. Posjećeno 27. 03. 2018. sa <http://www.mspm.hr/pristup-informacijama/statisticka-izvjesca-1765/statisticka-izvjesca-za-2016-godinu/2290>.
- Mirosavljević, A. (2015). *Izvansudska nagodba - perspektiva oštećenika i mladih u sukobu sa zakonom*. Doktorska disertacija. Pravni fakultet u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada.
- Murray, M. M., Southerland, D., Farmer, M. E & Ballentine, K. (2009). Enhancing and Adapting Treatment Foster Care: Lessons Learned in Trying to Change Practice. *J Child Fam Stud*, 19, 393-403.
- Palmer, S., Durham, D. & Osmond, M. (2014). Therapeutic Visiting in Treatment Foster Care. *Child Welfare*, 93, 4, 25-52.
- Pejović Milovančević, M., Popović Deušić, S. & Aleksić, O. (2002): Definiranje poremećaja u ponašanju u okviru dječje psihijatrije. *Kriminologija i socijalna integracija*, 10, 2, 139-152.
- Raman, S. & Sahu, S. (2014): Health, Developmental and Support Needs of Vulnerable Children -Comparing Children in Foster Care and Children in Need. *Child Abuse Review*, 23, 415-425.

- Redding, R. E., Fried, C. & Britner, P. A. (2000). Predictors of Placement Outcomes in Treatment Foster Care: Implications for Foster Parent Selection and Service Delivery. *Journal of Child and Family Studies*, 9, 4, 425–447.
- Rivera, M. & Sullivan, R. (2015). Rethinking Child Welfare to Keep Families Safe and Together: Effective Housing-Based Supports to Reduce Child Trauma, Maltreatment Recidivism and Re-Entry to Foster Care. *Child Welfare*, 94, 2, 185-204.
- Sinclair, I. (2005). *Fostering Now: Messages from Research*. London: Jessica Kingsley Pub.
- Southerland, D., Burns, B., Farmer, E., Wagner, R. & Simpson, A. (2014). Family Involvement in Treatment Foster Care. *Residential Treatment for Children & Youth*, 31, 2-16.
- Teska, J. (2015). *Therapeutic Foster Care: Child Welfare*. Cinahl Information Systems. Glendale, CA.
- Timmer, S. G., Sedlar, G. & Urquiza, A. J. (2004). Challenging Children in Kin Versus Nonkin Foster Care: Perceived Costs and Benefits to Caregivers. *Child Maltreatment*, 9, 3, 251-262.
- Tripp De Robertis, M. & Litrownik, A. J. (2004). The Experience of Foster Care: Relationship between Foster Parent Disciplinary Approaches and Aggression in a Sample of Young Foster Children. *Child Maltreatment*, 9, 1, 92-102.
- Zakon o udomiteljstvu. *Narodne novine*, br. 90/2011, 78/2012.